

PROFILER I NORDISK SENMIDDELALDER OG RENAISSANCE

Festskrift til Poul Enemark

På tresårsdagen
13. april 1983

ARUSIA – HISTORISKE SKRIFTER II

Jørgen Kock

En studie i religion og politik i reformationstidens Danmark

Ole Peter Grell

Da Astrid Friis skrev sin artikel om Jørgen Kock til Dansk Biografisk Leksikon, karakteriserede hun Malmø-borgmesterens virksomhed på det religiøse felt på følgende vis: »Ved siden af Mogens Gjøre har ingen anden dansk mand af verdslig stand gjort saa meget for Reformationens udbredelse her i landet.«¹ Hun kunne i den forbindelse mageligt have tilføjet, at der formentlig heller ikke var nogen anden verdslig person, bortset fra Mogens Gjøre, der havde en tilsvarende betydningsfuld rolle i de dramatiske begivenheder, der fandt sted i Danmark fra Frederik I's død i april 1533 til Christian III's endelige magtovertagelse i 1536.

Rigtigheden af A. Friis' karakteristik understreges blandt andet af Poul Helgesens voldsomme angreb på Jørgen Kock i Skibykrøniken:

»Medens alt dette foregik, vare en vestfaler ved navn Jørgen Kock og en mand ved navn Jep Nielssøn borgmestre i Malmø. Den førstnævnte af disse var møntmester og et menneske, som foruden ved aager, underslæb og bedrageri ogsaa var ilde berygtet for sine mange ægteskabsbrud; ... Disse to mænd, der gjorde sig bemærkede ved deres kirkerøverier, og troløshed, gjorde Malmø til en røverhule og et fristed for alle fortvivlede skalke og frafaldne.«²

På lignende vis illustreres Jørgen Kocks centrale politiske placering i det ovenfor anførte tidsrum gennem Huitfeldts gengivelse i Danmarks Riges Krønike af sammensværgelsen imellem Lybecks borgmester Jørgen Wullenwever og Københavns borgmester Ambrosius Bogbinder på den ene og Malmø's Jørgen Kock på den anden side:

»Oc dette forbund eller forræderi gjorde de saa hemmelige, at ingen kunde det formercke. Fordi at der vaare vel de aff Rigens Raad, som betrode Jørgen Mynter ydermere end nogen anden hans lige i Danmarck, oc huad hemmelighed Rigens Raad viste, fick hand oc at vide.«³

Sigtet med nærværende arbejde er ikke, som titlen gerne skulle indicere, at give nogen egentlig levnedsskildring eller biografisk skildring af Jørgen Kock, men kun at beskæftige sig med et relativt kort åremål af hans liv,

nemlig årene fra 1525 til 1536. Årsagen hertil skal findes dels i de ovenfor anførte betragtninger, men også i nedennævnte forhold:

For det første var disse år ikke alene de for den danske reformation mest betydningsfulde, men de udgør samtidig den periode i Jørgen Kocks liv, hvor hans politiske betydning nåede sit zenit. For det andet er en diskussion af borgeren Jørgen Kocks politiske placering og betydning blevet reaktualiseret. Dette skyldes, at den nu næsten klassiske diskussion om, hvorvidt den tyske reformation og bondekrig ud fra en marxistisk, historisk model kan betragtes som klassekamp og tidlig borgerlig revolution, også har smittet af på opfattelsen af denne periodes danske historie. Således har Benito Scocozza i sin bog om den danske »feudalisme« forfægtet den klassiske, marxistiske opfattelse på den danske reformations gebet.⁴

Det vil derfor ikke alene være dette arbejdes hensigt at give en analyse af Jørgen Kocks politiske og religiøse engagement i dette tidsrum, men også at forsøge at bestemme relevansen af den omtalte klassekamps-model, som den anvendes af Scocozza.

Til trods for at Jørgen Kock allerede i foråret 1518 havde afløst Dines Blicher som Christian II's møntmester, begynder hans egentlige politiske betydning først for alvor at tegne sig med hans valg til borgmesterposten i Malmø umiddelbart før Christian II's flugt til Nederlandene i april 1523.⁵ Han må allerede her have vist sine gode lederevner, siden adelsmanden Niels Hak i sin rapport om tingenes tilstand i de skånske områder fra efteråret 1523 beretter til Christian II, at Jørgen Kock var kongen en god mand, og at situationen i Malmø ville have været en helt anden uden ham i borgmesterstolen.⁶ Sidst på efteråret 1523 må Jørgen Kock imidlertid have set skriften på væggen og i erkendelse af det nært foranstående nederlag have indledt de forhandlinger, der ledte til Malmøs kapitulation 6. januar 1524. Det er i den forbindelse værd at mærke sig, at det lykkedes ham at fastholde ikke alene borgmesterposten, men også positionen som møntmester.⁷ Dette bliver så meget mere bemærkelsesværdigt, når man erindrer sig hans forholdsvise nære tilknytning til ikke alene Christian II, men også kredsen, som fulgte ham i exil, som eksempelvis den tidligere borgmester i Malmø, Hans Mikkelsen, samt stedsønnen og Christian II's berygtede kaperkaptajn, Claus Kniphof. Der kan næppe herske tvivl om, at tilliden til Jørgen Kock til trods for disse forhold må have været stor hos Frederik I og hans rådgivere, siden man ikke alene henlagde mødet i august 1524 mellem Gustav Vasa og Frederik I til Malmø, men Gustav Vasa samtidig gjorde Jørgen Kock den ære at være gæst i hans hus under hele mødet.⁸

Da Søren Norby rejste oprørsfanen i foråret 1525 i Skåne, viste det sig, at Jørgen Kock helhjertet gik ind for det nye styre under Frederik I. Malmø by

og dens ledende borgmester forblev loyale overfor Frederik I., og Søren Norbys udsending Niels Skåning rapporterede da også tilbage, at Jørgen Kock nu var at betragte som en forræder imod Christian II's sag.⁹ Anerkendelsen af hans loyale indsats udeblev heller ikke. Kort efter at oprøret var nedkæmpet, adlede Frederik I Jørgen Kock, og det må være denne begivenhed, Huitfeldt henviser til med følgende beretning:

»Hand vaar forlænt met Borreby, hand vaar oc slagen til Ridder aff høylofflig ihukommelse Konning Frederich, oc vaar udi sig selff it beslagit veltlig Menniske.«¹⁰

Ved ikke at vakle i sin loyalitet over for Frederik I under Norbys opstand beseglede Jørgen Kock sit politiske tilhørsforhold. Fra dette tidspunkt og frem til Frederik I's død i april 1533 findes der ingen tegn på, at dette forhold svækkedes – tværtimod! Det forekommer derfor som en yderligere accentuering af hans allerede åbenbarede stillingtagen, når Jørgen Kock umiddelbart efter herredagen i august 1527 medvirker til at få Hans Mikkelsens gods konfiskeret af kongen og den tilbageblevne familie udvist. I et brev til Christian II udtrykker Hans Mikkelsen sin bitterhed imod Malmøborgmesteren: »thette haffuer jørgen møntthere førdt thennom met flere hans tilhengere gud løner hannom thet vel uti sijn tiid.«¹¹ Da det senere kom til en uddeling af Hans Mikkelsens konfiskerede gods, holdt Jørgen Kock sig heller ikke tilbage. Han var blandt de betydende borgere i Malmø, der den 17. juli 1529 fik tilskødet nogle af Hans Mikkelsens ejendomme i Malmø af Frederik I.¹²

Først fra 1527 begynder man at mærke til Jørgen Kocks interesse for den reformatoriske sag, hvis man ellers kan fæste lidt til den stærkt anti-reformatoriske krønike om gråbrødrenes uddrivelse af Danmark.¹³ Krøniken fortæller, at bispem i Roskilde, Lage Urne, havde forbudt den tidligere katolske præst, Claus Mortensen, at prædike i de københavnske kirker i 1527. »Efter at dette var sket, blev Jørgen Mønter i Malmø bekendt med rygtet derom; han var også, om end hemmeligt, fuld af den lutherske læres vildfarelser. Han lod derfor den omtalte præst hente til sig i Malmø og åbenbarede ham sin vilje.«¹⁴ I det hele taget lægger krøniken størstedelen af de reformatoriske initiativer på Jørgen Kocks skuldre. Det drejer sig imidlertid ikke om frit ud af luften hentede fantasier, når krønikøren lægger Jørgen Kock alt dette til last. Det bekræftes til overflod af det første af den serie af privilegiebreve, Frederik I gav Malmø i årene 1528-30.¹⁵ Således modtog Malmø 10. oktober 1528 Frederik I's tilladelse til, på grund af den fremadskridende affolkning og forarmning af såvel Helligåndsklostret som Gråbrødreklostret, at inddrage disse til byens bedste i form af et rådhus og et hospital – alt dette, siger privilegiebrevet i sin indledning, bevilges, fordi Jørgen Kock har været hos kongen på Gottorp Slot og forklaret, hvordan tingene stod til.¹⁶

Det vigtigste af de privilegiebreve, Malmø modtog i disse år fra Frederik I, og som sikrede det organisatoriske og økonomiske fundament under de evangeliske menigheder i byen, fortæller os følgende: »att os elskelige borgemesthere, raadmend och menige borgere vdi wor kiøpstad Malmø, haffue berett for oss, att effther thij the nu haffue annamet thet hellige euangelium ther vdi byen ...«¹⁷ Frederik I reagerer denne gang på en kollektiv henvendelse fra byrådet i Malmø. Alligevel kan man formode, at drivkraften bag dette initiativ, som så mange af de øvrige reformatoriske initiativer i byen, har været Jørgen Kock. Gråbrødrenes krønikør tøver i hvert tilfælde ikke med at tillægge borgmesteren det fulde ansvar. Han beskriver bl.a., hvordan en skare borgere i forbindelse med påskeurolighederne i 1530, der førte til de sidste munkes fordrivelse, under Jørgen Kocks ledelse trængte ind i de dele af klostret, de endnu havde i besiddelse, og på det nærmeste holdt forhør over dem.¹⁸

Reformationsværket var tilendebragt i Malmø først på året 1530, og udviklingen frem til Frederik I's død forløb stort set begivenhedsløst for såvel byen som Jørgen Kock, når vi ser bort fra Christian II's indfald i Norge i 1532. Denne begivenhed gav igen Malmø og dens ledende borgmester en chance til at demonstrere deres opbakning bag Frederik I. Byen udrustede ikke alene et skib, men hyrede også yderligere »bøsseskytter«.¹⁹ Man har i denne forbindelse lov til at formode, at det er tilfredsheden med Jørgen Kocks indsats, der har fået Frederik I til at forlene Jørgen Kock med Tommerup Kloster på livstid.²⁰

Da Frederik I døde den 10. april 1533 på Gottorp Slot forsvandt imidlertid den skikkelse i den centrale magtstruktur, der ikke alene havde haft afgørende betydning for reformationens indførelse i Malmø, men som også havde båret væsentlige dele af det fundament, hvorpå hele Jørgen Kocks politiske liv hvilede.

Den herredag, der trådte sammen i København i juni 1533, valgte som bekendt at udsætte kongevalget og kunne kun finde et egentligt flertal for 4. juli-recessen med dens brede konfirmation af resultaterne fra herredagen i Odense i 1527. Kun 23 rigsråder beseglede derimod recessen fra 3. juli med dens vidtgående bestemmelser på det kirkepolitiske område. I den lå hele grundlaget for et eventuelt opgør med hele den reformatoriske bevægelse.²¹

For Jørgen Kock og Malmø kan det kun have givet anledning til bekymring, at så godt som alle skånske råder beseglede 3. juli-recessen og det i særlig grad med det på herredagen etablerede rigsrådsstyre in mente.

Jørgen Kock, der havde opholdt sig i København under herredagen for at vejlede stemningen, har formentlig gjort sig store anstrengelser for at forhindre udsættelsen af kongevalget m.m.; der er imidlertid næppe hold i den opfattelse, at han på Malmøs vegne skulle have medvirket i et tilbud til

Jørgen Kock, oliemaleri af ukendt kunstner, »anno 1531 ætatis suæ 44«. Ejes af Kockums Personastiftelse, Jørgen Kocks hus, Malmø. Gengivet efter fotografi i Malmö Stads Historia bd. II.

hertug Christian om kronen.²² Til trods for at tanken må formodes at have tiltalt både ham og Malmø, fremgår det af Malmø magistrats brev til hertug Christian, dateret 21. juli 1535, at et direkte tilbud, hvori Malmø havde del, aldrig fandt sted:

»saa giffue Wii Eders Naade tilkiende, at thend tiidt Wii gerne haffde villet handlett met E.N. thaa motte thedt Oss icke vederfaris, thii Wii bleffue hødt oc truet met Suerd oc Hiuell therfra oc Somme aff Danmarcks Riges Raadt oc Adeling, som E.N. gerne wilde haffue hafft till Koning i Danmarck met Oss, tackede Gudt at the vnkomme oc rede himmeligen fraa thennom om Natten,«²³

Formodningen om, hvad man havde i vente fra herredagen, har sandsynligvis ansporet Jørgen Kock til at indlede forhandlinger med såvel Jørgen Wullenwever som Københavns borgmester Ambrosius Bogbinder. Forhørsprotokollerne over henholdsvis Jørgen Wullenwever og Marcus Meyer giver indtryk af, at etableringen af en alliance de 3 imellem allerede fandt sted under herredagsmødets afholdelse.²⁴ Reimar Kock, der formentlig var med Jørgen Wullenwever i København under mødet, lægger derimod konstruktionen af et egentligt forbund imellem de 3 byer og deres borgmestre helt hen til begyndelsen af året 1534.²⁵ Ved at lægge begivenheden så sent kommer Jørgen Kocks politiske spil til at tage sig helt anderledes ud end ud fra forhørsprotokollerne. I stedet for at være den, der tog initiativet til at starte fejden, bliver Jørgen Kock og Malmø til de afventende, der presset af den skånske adels og gejstligheds stejle holdning blev mere eller mindre tvunget til at indgå i et forbund med Lybeck. Meget taler for, at denne opfattelse er den korrekte, til trods for at også samtidige rygter syntes at støtte antagelsen af, at en alliance blev etableret allerede i løbet af sommeren 1533.

En vis Pether Ridder blev således indstævnet for Malmø Byting 3. november 1533 på foranledning af flere af de skånske råder. Her afkræftede han med vidners hjælp, at han i Meynert Harckes hus »schulle haffue sagt, at Køpenhaffn oc Malmø sculle være vtj yt forbund sammen met the lybeske, saa at hues then ene offuer gaar, thet schall oc then anden offuer gaa.«²⁶ Den skånske adel har imidlertid ikke ment, at det var nok med de retslige udfoldelser, hvorfor marsken Tyge Krabbe sørgede for, at 200 landsknægte blev garnisoneret i Malmø. Et skridt der næppe har øget Malmøborgernes tillid til det nye rigsrådsstyre.²⁷

Men de skånske råder lod det ikke blive ved dette skridt. En af de første dage i januar 1534 må Tyge Krabbe via Jørgen Kock have stillet magistraten over for følgende krav: At de skulle bortvise de evangeliske prædikanter fra byen, hvorefter stiftsøvrigheden i Lund ville sørge for at finde nye. Tyge Krabbe havde ved samme lejlighed medsendt en kopi af 3. juli-recessen for

at vise, hvorpå han byggede sine krav. Magistraten afviste kravet, idet den henviste til de privilegier, byen havde modtaget.

Rådsaristokratiets modtræk mod dette var at lade ærkeelectus i Lund, Torbern Bille, gå rettens vej, hvorved han fik alle de evangeliske prædikanter »fordelt« og gjort fredløse.²⁸ Denne dom indebar i anden instans, at de, der understøttede prædikanterne, i det foreliggende tilfælde magistraten i Malmø, blev ramt af samme dom.²⁹ Om det har været disse forsøg fra de skånske rigsråders side på at tvinge byen til at makke ret, der fremtvang Malmøs oprør, lader sig ikke sige, men de har helt givet virket tilskyndende.

Malmø benyttede imidlertid den gunstige mulighed, der opstod, da de 200 landsknægte forlod byen for at drage til Holsten, hvor Grev Christoffers angreb forpligtede det danske rigsråd til at komme til hjælp; ikke så snart var tropperne ude af byen, før oprøret var en realitet. Samme dag, 29. maj, overtog borgerne Malmøhus, og Jørgen Kock overlistede og fangede den åbenbart intetanende Mogens Gyldenstjerne.³⁰

Det er her, vi får Reimar Kocks henlæggelse af forbundet imellem stæderne København, Malmø og Lybeck til engang først på året 1534 bekræftet. Det fremgår af de breve, magistraten i Malmø sendte til København umiddelbart efter oprøret, at nogen forudgående plan eller aftale ikke har eksisteret. Københavnerne var ikke nemme at overtale til at slutte sig til oprøret, hvad vi blandt andet kan se af Malmømagistratens brev fra den 4. juni:

»Kierre wener, tha haffue wij aldriigh begiereth oc ey heller wille, at i nogeth skulle handle for oss, som skall være emodt ethers ære og edt. Kiere wener skulle i dog widhe, at thed er icke skeedt wden redelige oc skiellige orsage, huess her skeedt er.«³¹

Efter at det var lykkedes Malmø-borgerne med Jørgen Kock som primus motor at overtale københavnerne til at deltage i oprøret, lå alt stort set stille indtil den lybske flådes ankomst til Øresund den 22. juni. Først nu var militære operationer i større omfang mulige.³²

Fra og med herredagens start i juni synes Jørgen Kocks politiske aktivitetsniveau at have været voksende. Man får indtryk af, at hans politiske betydning konstant har øgedes frem til fejdens udbrud, hvor han med ét slag opnåede en position, som hverken nogen adelig eller borgerlig person havde magen til i den periode, borgerkrigen rasede. Selv om han først med krigens udbrud træder helt frem i forreste række, er det dog værd at erindre sig, at han allerede inden fejden havde en anelig indflydelse og ditto kontakter til såvel konger som aristokrater. Således inviterede Gustav Vasa ham 22. december 1533 til barselsgilde i Stockholm.³³

På lignende vis havde han gode forbindelser til flere af tidens mest fremtrædende aristokrater, som f.eks. lensmanden på Bergenhus, Esge Bille. I

1532 lånte han Mogens Gyldenstjerne penge til at indløse Malmøhus Slot og len fra Albert Ravenbergs arvinger med;³⁴ også Jørgen Kocks brev fra 6. juni 1534 til Anders Bille vidner om et tillidsforhold imellem den reformatorisk sindede borgmester og den katolske rådsaristokrat: »Kere Hr. Anders, som i scriffue om then gode Herre bispen aff Suerig, Ethers børn oc Hr. mogens gyldenstjerne, thaa maa i vide, at them skader aldeles inthet, oc ey heller skade skulle met guds Hielp, Saa lenge the ære hoes mig.«³⁵

Det er i den forbindelse heller ikke uvæsentligt at erindre sig, at der som allerede nævnt i Jørgen Kocks brev til Anders Bille opholdt sig adskillige adelige børn i Malmø. Her har de gået i Peder Laurentsens i 1530 oprettede lærde, evangeliske skole til trods for, at forældrene må formodes at have været gode katolikker. Meget tyder på, at enkelte af dem efter normal, indbyrdes adelig skik var anbragt i huset hos borgmester Jørgen Kock.³⁶

Tager man Malmø-borgmesteren som et eksempel på den borgerlige »klasse« – og siden han var den, der rejste oprørsfanen, kan det vel kun siges at være legitimt – bliver det på det nærmeste umuligt at se en såkaldt klassemodsætning imellem borgeren Jørgen Kock og adelen, der kunne foranledige det, som Scocozza så dramatisk har kaldt en klassekrig. Den lybske flådes ankomst til Øresund efter Malmøs oprør giver heller ikke indtryk af at have ændret Jørgen Kocks relationer med hans adelige bekendte. Tværtimod synes han at have fungeret som forbindelsesled mellem Grev Christoffer og mange adelige efter grevens landgang ved Skovshoved. Han sikrede således Mogens Gyldenstjerne et beskyttelsesbrev for alle hans ejendomme.³⁷

Allerede på et tidligt tidspunkt af fejden må Jørgen Kock have optaget forbindelse med Hertug Albrecht af Mecklenburg og løbende holdt ham underrettet om begivenhedernes gang.³⁸ I forbindelse med Albrecht af Mecklenburgs deltagelse i fejden på oprørspartiets side synes Jørgen Kock at have haft en anden opfattelse end Christoffer. Greven har helt åbenbart ikke ønsket, at en mere indflydelsesrig feltherre skulle blive involveret på oprørspartiets side, hvorimod Jørgen Kock havde indset nødvendigheden af en ny og stærkere partner.³⁹

I det hele taget synes de politiske divergenser inden for oprørspartiet at have været store. Den 1. februar 1535 kan Joakim von Jetzen meddele Hertug Albrecht disse interessante detaljer om forholdene i oprørspartiets ledelse:

»Der Graue ist Jegen Jorgen Muntzer, Jorgen wiederumb gegen dem Grauen; Deszgleichen ist Wollenwefer Jegen Sie beide, derselben Vneinigkeit halben. Wil der eine herzog Albrechten der ander vnd dritte auch haben, also das Jorgen Muntzer vnd ich gnug zuthun haben, das wir zuzeiten Einigkeit zwischen beide Grauen (die auch von einander stehen) Vnd denn andern machen. Dann es ist hie niendert keine Ordnung, es

seint hie keine Rathschlege, vnnd es geht alhie Jnn Summa nichts nach Ordnung, wie es sein solt, zu.«⁴⁰

Det er interessant at se, hvorledes von Jetzen tillægger Jørgen Kock, Wullenwever og grev Christoffer samme betydning i beslutningsprocessen bag oprørspartiets politik, hvilket kun kan tjene som en yderligere betoning af Jørgen Kocks vigtige rolle i det politiske spil under og omkring Greuens Fejde.

Alt tyder på, at også Jørgen Kocks modstandere har betragtet ham som en person, man måtte tage med i beregningerne, og som derfor havde krav på en særlig behandling. Christian III sørgede således for, at der blev udstedt ordre om, at Malmø-borgmesterens gods i Helsingør ikke måtte røres i forbindelse med byens overgivelse.⁴¹

I mellemtiden gik det skidt for oprørspartiet på det militære felt. Efter den første indledende succes i løbet af sommer og efterår 1534, hvor samtlige adelige med rigsråderne i spidsen nærmest stod i kø for at komme til at slutte sig til Grev Christoffer og oprørspartiet, var skuffelserne begyndt at melde sig. I begyndelsen af januar 1535 faldt størstedelen af den skånske adel fra og sluttede sig til de svenske styrker efter at have hyldet Hertug Christian. Den 13. januar fulgte så nederlaget ved Helsingborg til de forenede svensk-skånske styrker, hvilket i høj grad blev forårsaget af Tyge Krabbes velkendte forræderi over for oprørspartiet, således at de kom i dobbelt ild. Det lykkedes ved denne lejlighed med nød og næppe Jørgen Kock at flygte sammen med 250 landsknægte. Han beretter selv herom i et brev til Hertug Albrecht, skrevet kort efter begivenheden. Til trods for at han beklager det skete, mener han dog, at det har haft en positiv effekt. Adelenes falskhed er nu blevet afsløret for omverdenen, og oprørspartiet har imødegået forræderiet ved omfattende arrestationer blandt adelen. Den skånske adels dobbelte forræderi ved Væ og Helsingborg førte med andre ord til en konfrontation imellem adel og borgere; men om man i den forbindelse kan opfatte adelenes opportunisme og oprørspartiets modforholdsregler som et udtryk for klasse modsætninger, er vel tvivlsomt.

Nu fulgte imidlertid det ene tilbageslag efter det andet for oprørssiden. Først kom det alvorlige nederlag ved Øksnebjerg på Fyn den 11. juni 1535, derefter blev krigspartiet i Lybeck, der havde stået under Wullenwevers ledelse, styrtet.⁴² De nye magthavere i byen udsendte straks fredsfølere, hvilket resulterede i separatfreden imellem Lybeck og Christian III den 14. februar 1536.⁴³ Jørgen Kock forsøgte herefter sammen med de tilbageblevne at finde nye allierede, men uden held.⁴⁴

Malmø, Varberg og Landskrona udgjorde efter nederlaget ved Helsingborg de sidste bastioner i Skåne for oprørssiden.⁴⁵ Tidspunktet må have

forekommet Christian III gunstigt til at overtale Malmø og dens realistiske borgmester til at overgive sig på gode vilkår. Så tidligt som den 18. maj 1535 ved vi, at Christian III henvendte sig til borgerne i Malmø for at overbevise dem om det håbløse i deres forehavende.⁴⁶ Dette brev må have været indledningen på en længere kampagne, hvis hovedsigte har været at få Malmø til at komme til fornuft og overgive sig.⁴⁷ Kontakterne opretholdtes indtil omkring 19. august; herefter får man indtryk af, at et totalt sammenbrud i forhandlingerne har fundet sted. Det kan muligvis være en følge af dette sammenbrud, vi får gengivet i Henrik Smidts danske årbog under året 1535: »Samme aar brende ridderskabet alle wedermøller for Malmø, den 18. Augusti, for huis sag skyld de y Malmø nederbrøde alle adelens gaarde y byen.«⁴⁸

Det er umiddelbart efter disse begivenheder, at den serie af propagandistiske stridsskrifter så dagens lys, der har fået adskillige historikere til at se hele Grevens Fejde som værende præget af dybe klassemæssige modsætninger imellem adel og borger.⁴⁹ Meget a propos startede denne propaganda-krig med et voldsomt angreb på Jørgen Kock. Skriftet, hvis udgiverkreds må søges blandt de katolske, sandsynligvis skånske råder, har titlen »Jørgen Møntirs Krønike«.⁵⁰ Malmø-borgerne holdt sig imidlertid heller ikke tilbage for aristokratiet, de svarede igen ved at udgive et adelsfjendtligt stridsskrift den 24. november 1535, hvorpå adelen afsluttede debatten med deres tyske stridsskrift fra kort før fejdens afslutning, den 3. juli 1536.⁵¹

I det hele taget bærer denne periode, af stort set et års varighed, præg af, at modsætningen imellem borger og adel er blevet kraftigt uddybet.⁵² Dette modsætningsforhold, i hvert tilfælde i denne voldsomme form, var dog langt fra karakteristisk for borgerkrigen som sådan, og det lader sig kun forstå ud fra de efterdønninger, der opstod i kølvandet på adelens forræderi ud for Helsingborg og Væ. Ved udgangen af året 1535 stod Malmø tilbage som det sidste støttepunkt i Skåne for oprørspartiet.⁵³ Malmøs og Jørgen Kocks muligheder for at fortsætte kampen fik yderligere et knæk med Lybecks omtalte separatfred med Christian III. I denne situation knap en måned efter fredsslutningen med Lybeck sendte Christian III den 18. marts et nyt brev til Malmø, hvor han opfordrede byen til at slutte sig til freden imellem ham og lybeckerne mens tid var.⁵⁴ Denne gang undlod henvendelsen ikke at gøre indtryk på magistraten. Den 6. april 1536 overgav byens befuldmægtigede udsendinge med borgmestrene Jep Nielsen og Jens Fynbo i spidsen byen til Christian III.⁵⁵ Det har i den forbindelse længe været den herskende opfattelse blandt denne periodes historikere, at Jørgen Kock skulle være kommet i opposition til sine magistratskolleger i Malmø, hvorfor han skulle have forladt byen og være draget til København.⁵⁶ Meget taler for, at denne teori ikke kan have sin rigtighed. Den passer først og fremmest dårligt

sammen med det indtryk, man via det overleverede materiale får af Jørgen Kock som en særdeles klarsynet realpolitiker, og dernæst bliver den tilføjelse, der blev gjort i overgivelsesbetingelserne vedrørende Jørgen Kock, uforståelig. Hvorfor skulle den øvrige magistrat forsøge at sikre en mand, der havde bragt sig i opposition til dem?

»Och ther som Jyrgen Kock wil egen giffue siig vdj Malmø inden sex vgger her epther och thaa swerie oss och riigett hyldskap och troskap, thaa skall hand och vdj samme dattingen were indtagett och nyde syne gaarde, gots och eyendom, som hand haffuer vdj Malmø och anderstedz, vbehindrett i alle maade. Dog skall hand inden otte dage, epther thet bliffuer hanom tiilkende giffuet, ladhe oss wiide, huadt hand ther om giøre will eller icke.«⁵⁷

Når det forholder sig sådan, forekommer Huitfeldts beretning helt anderledes rimelig. Han tillægger Jørgen Kock hele æren for aftalerne i forbindelse med Malmøs overgivelse:

»Oc det begaff sig ved Medfaste tide, at Jørgen Mynter i Malmø fornam ocsaa, at ingen Vndsetning vaar at foruente, Oc Lybke og Straalsund vaare nu forligte met Kong Christian, som sagt er, Disligiste haffde nu Landskrone opgiffuit deris By, oc Malmø Borgere lidde stor Nød aff Hunger, Da vdsende hand en Holsten Herremand, ved Naffn Thomis Sture, som vaar endda fangen i Malmø, til Kong Christian i Leyren for Kiøbenhaffn, Oc lod tilsige hannom, vilde hand tage hannom til Naade, oc vnde hannom Liff oc Gods, da vilde hand opgiffue Malmøes By for hannom, oc fare til Kiøbenhaffn, oc fly det saa, at Borgerne skulde snart opgiffue Staden. Jørgen Mynter fick Leyde oc Venskaff, oc kom hemmelige til Kongen, huor hand vndskyldede høyelige det Affald, som hand oc flere haffde giort, det at vere giort for den rette Religion skyld, at erholde, oc begierede Naade. Hand vaar en practickiske Mand, oc aabenbarede Kongen megit aff Greffuens hemmelige Handel. Hand raadde oc Kong Christian fast til, at naar hand kom til Regimentit, skulde hand tage alt Stictens Gods vnder Kronen, oc Bisperne fangne.«⁵⁸

Det lykkedes som bekendt ikke for Jørgen Kock at overholde den i freds-traktaten med Malmø indeholdte tidsfrist for hans indoptagelse. Alligevel slap han fra nederlaget og Københavns overgivelse i juli 1536 uden nogen problemer. Et faktum som næppe lader sig forklare, hvis Jørgen Kock havde været blandt dem, der ønskede fejden fortsat. Ligeledes havde Christian III næppe heller taget Malmø-borgmesteren med sig til Hertugdømmerne for at beskytte ham mod en særdeles Kock-fjendtlig fløj af rigsrådet,⁵⁹ hvis han havde været blandt hans argeste modstandere. Alt taler for, at Jørgen Kock spillede den af Huitfeldt skitserede rolle. I kraft heraf finder vi ham også tilbage i Malmø mod slutningen af året 1536, hvor han som kongens mand ledede arbejdet med genopførelsen af Malmøhus, for endelig at genindtage sit borgmesterembede i 1540.⁶⁰ For anden gang inden for en 12-årig periode havde Jørgen Kock ikke alene nok en gang præsteret at stå på det

tabende partis side og alligevel redde skindet såvel politisk som økonomisk, men ovenikøbet at opleve at se store dele af sit politiske og religiøse program sejre.

1. Dansk Biografisk Lek. bd. XIII, pp. 57-62. (2.udg.) Uforandret i 3.udg.
2. Skibykrøniken, udg. A.Heise, Kbh. 1967. pp. 124-25.
3. Arild Huitfeldt, Danmarks Riges Krønike. Chr.III.'s Historie.1595. Kbh.1976: fol.D. Jørgen Kock omtales ofte med tilnavnet »mønter« qua sin position som møntmester.
4. Benito Scocozza, Feudalismen (Klassekampen i Danmarks historie I) Kbh. 1976. p.152: »Det var dråben, er fik bægeret til at flyde over. Malmø borgere rejste sig til oprør. *Dermed udbrod den heftigste klassekrig i mands minde.*« (min kursivering).
5. Malmö Stads Historia, bd.2, red.O.Bjurling. L.Tomner, Stadens Historia 1500-1658. Malmö 1977. p.16.
J.Kock må før han flyttede til Malmö have opholdt sig i Kbh.. I 1510 giftede han sig således med enken efter den rige købmand Valter Kniphof, Sidse Cortsdatter, hvorved han blev stedfar til Chr.II.'s kaperkaptajn Claus Kniphof, se Skibykrøniken, p.124 og Dansk Biografisk Leksikon. Han må have haft rimelige forbindelser til stedsønnen, siden han var indblandet i flere forretninger med ham, se Malmö Rådstueprotokol 1503-1548, udg. E.Kroman. Kbh.1965. pp.93-94 og Rådstueprotokol 1549-59, pp.188-89.
6. Christiørn II.'s Arkiv, udg. N.J.Ekdahl, I-IV, Sthm.1835-42, p.537f., p.540f. Se også Malmö Stads Historia, bd.2, p.16.
7. Kong Frederik den Førstes danske Registranter, udg. Kr.Erslev og W.Møllerup. Kbh.1879. pp.40-42.
8. Malmö Stads Historia, bd.2, pp.17-18.
9. Lars J.Larsson, Søren Norbys skånska uppror, Scandia 1964. p.246.
10. Arild Huitfeldt, Chr.III.'s Historie. 1595. fol.D.. Se også Malmö Stads Hist. bd.2, p.19 og p.164, note 15. Malmö by blev også belønnet, bl.a. med et privilegiebrev af 29.nov.1526, der gav byen ret til selv at vælge borgmestre og rådmænd samtidig med at det bevilgede en magistratsudvidelse til 4 borgmestre og 12 rådmænd, se Privilegier, resolutioner och förordningar för Sveriges städer, bd.2, utg. E.Nygren. Sthm. 1932. p.422 og 411.
11. Christiørn II's Arkiv, p.1198.
12. Dsk. Mag. 3.RK.I, pp.245-46 og Frederik den Førstes Registranter, pp.220-21.
13. Krøniken om Gråbrødrenes fordrivelse fra deres Klostre i Danmark. Oversat af H.Heilesen. Munksgård 1967.
14. Krøniken om Gråbrødrenes, p.36. Også den tidligere præst og bogtrykker Oluf Ulriksen, der havde arbejdet for biskop Hans Brask i Linkøping, ankom til Malmö i 1527 for med sit trykkeri at medvirke til reformationens spredning, se C.Sonnenstein-Wendt, Om reformatörerna i Malmö och de första lutherske prestarna derstädes. Nye Kirkehist. Saml. II. 1860-62.
15. Privilegier, resolutioner och förordningar för Sveriges städer, bd.2, utg. E.Nygren. Sthm.1932. pp.434-440.
16. Privilegier, p.434.
17. Privilegier, p.436.
18. Krøniken, p.47. For en grundig redegørelse for de reformatoriske begivenheder, se G.Johannesson, Den skånska Kyrkan och Reformationen. Lund 1947.
19. Frederik den Førstes Registranter, pp.389-90 og Malmö Rådstueprotokol 1503-1548, p.71, 103 og 104.
20. Frederik den Førstes Registranter, p.339.
21. Samling af gamle danske Love, udg. af J.L.A.Kolderup-Rosenvinge, bd.4, Kbh. 1824. pp.147-50. Se også A.Heise, Herredagen i Kjøbenhavn 1533. Hist.Tidsskr. 4.Rk., bd.3 samt samme, Et nyt Bidrag til den kjøbenhavnske Herredags Hist. 1533. Hist.Tidsskr. 4.Rk., bd.4.

22. Jeg er derfor uenig med en række af historikere fra Paludan-Müller, se C. Paludan-Müller, Grevens Feide, bd.1. Kbh.1853. p.135f., frem til L.Tomner, se Malmö Stads Historia, bd.2, p.22.
23. Nye Dsk. Mag. bd.5, p.226.
24. Wullenwevers bekendelser findes hos G.Waitz, Lübeck unter Jürgen Wullenwever und die europäische Politik, bd.3. Berlin 1856. p.493f. Marcus Meyers findes i Aktstykker til Nordens Historie i Grevefejdens Tid, bd.I, udg. C.Paludan-Müller, Odense 1852, pp.559-60.
25. Ett blad ur Reimar Kocks krönika, utg. M.Weibull. Skånska Saml. 1894-95, IV, 2, p.6ff.
26. Malmø Rådstueprotokol 1503-1548, p.133.
27. Dsk. Mag. 5.Rk. bd.4, p.97.
28. Malmø magistrats brev af 1.juni 1534 til Kbh. i indl. til Malmøbogen, udg. H.Fr.Rørdam. Kbh.1868. p.LIV. Se også tilsvarende i brevet af 4.juni. p.LV-LVII. Samme forhold omtales i anklageskriftet mod bisperne, se Monumenta Historiæ Danicæ, udg. H.Fr.Rørdam. I.Rk. bd.1, p.164.
29. Se Hedens undersøgelse over de retslige foranstaltninger i forbindelse med »fordeling«, Hj.Heden, Studier til Danmarks reformationshistoria från Fr.I.'s död till slutet av grevefejden. Gbg.1903. p.20ff.
30. Aktstykker, I, p.83 (J.Rønnows brev); Aktstykker, I, p.86 (Johan Urnes brev); og Aktstykker, II, p.15 (Jørgen Kocks brev til Anders Bille). Se også Skibykrøniken, p.177f. og Dsk.Mag.III, p.303.
31. Malmøbogen, p.LV ff. Det bekræftes af Joachim Rønnows brev til hertug Chr., at et forbund næppe har været etableret, se Aktstykker, I, p.83. Vedrørende Kbh.'s træge holdning, se deres brev til Mogens Gjøe, Aktstykker, I, pp.87-88.
32. Om flådens størrelse, se Aktstykker, II, p.21 f.
33. Aktstykker, I, p.36.
34. Jørgen Kock lånte Mogens Gyldenstjerne 6500 mark, se Grevens Feide, I, p.206.
35. Aktstykker, II, p.15. Se også Joachim Rønnows og Johan Urnes breve til hertug Chr., Aktstykker, I, pp.82-84 og 86-87.
36. Skibykrøniken, p.178. Se også Malmö Stads Historia, bd.2, p. 24.
37. Grevens Feide, I, p.221.
38. Således have breve fra borgmester Jørgen Kock til Albrecht af Mecklenburg fra 17.sep., ca.15.okt., og 17.okt.1534, 23.jan., 6.maj., og 2 breve fra 29.okt.1535. Alle findes gengivet i Aktstykker, I, pp.193-94, 224-26, 278-79, 329-31, 400-401, 492-93 og Aktstykker, II, p.164-65. Se også Albrechts brev til Jørgen Kock fra ca. dec.1534, Aktstykker, I, pp.294-96.
39. Holger Ulfstand meddeler fru Sofie, Esge Billes hustru, følgende den 13. dec.1534: »;min Here sskriffwer, at vii sskwlle rætte os effther, at holle strandvord oc fforsvare sslot oc stedher ffor thet krigisfolk, oc akther hanz nade tom ffor sinne ovenbare ffindher; ssa forsta wii en anden mening aff iorgen kok, han ssegger oc sskriffwer, at te sskwlle komme min Herre Greven til gode; ssa kand ieg thet icke anderledes fforsta en ien aff te to akther at gække ten anden;« Aktstykker, I, p.255.
40. Aktstykker, I, p.337.
41. »; Vnd esst etwas vp dem vorgeschreuen husze Krake were, dat dem Grauen zu Oldenborgh, Jurgen Muntermeister, edder sust anderen, szo noch Jtz. wedder Kho' M" zu denmarcken streun, thobehorisch, scholen sze nicht rogen edder antasten;« Aktstykker, I, p.508.
42. G.Waitz, III, p.63-123 og Grevens Feide, II, p.115 ff.
43. Aktstykker, I, pp.514-24.
44. Om disse forsøg se Grevens Feide, II, p.282 f. og G.Johannesson, p.222 f.
45. G.Johannesson, p.229.
46. Aktstykker, II, pp.71-72.
47. Dsk.Mag. 3.Rk. bd.5, p.40, Aktstykker, II, p.97, Nye Dsk.Mag. bd.5, pp.226-27 og Aktstykker, I, p.445-46 og p.454.

48. Henrik Smiths danske Årbog, Monumenta, I, p.629. Det er sandsynligt, at det gods, Esge Bille mistede under Grevens Fejde i Malmø, gik tabt i denne forbindelse, Malmø Rådstue-protokol 1503-1548, p.156.
49. F.eks. K.Ljungfors, Jørgen Kock, Malmø och Grevefejden. Malmø Fornminnesförm. Årsskr. IX, 1941.
50. Jørgen Møntirs krønike, meddelat af E.Tegnér. Samlinger till Skånes historia, fornkunskap och beskrifning, utg. genom M.Weibull 1871.
51. Dsk.Mag. bd.5, p.304 ff. (adlens stridsskrift fra 3.juli 1536); om den skånske adels politiske agitation under Grevens Fejde, se G.Johannesson, Ekskurs 3, pp.348-54. Dsk.Saml. I, pp.369-82 (Malmøborgernes stridsskrift fra 24.nov.1535), se også Mogens Gjøe og Erik Banners brev til magistraten i Malmø, hvori de bebrejder dem, at de har udsendt skriftet, Dsk.Saml. I, pp.383-86. *Debatten bærer i høj grad præg af sine tyske inspirationskilder på linie med smædevisen gengivet hos O.Nielsen, Københavns Historie, bd.II, Kbh.1879. p.133. Et forhold der gør det yderligere vanskeligt at tage dem som udtryk for en dansk klassemodsatning.*
52. G.Johannesson, p.230 f.
53. G.Johannesson, p.229.
54. »Wii giffue etther tilkende, att wii noger tiidt sidenn indginge en handell oc contract mett the lybske, saa the mett oss fordragne erre, wdi huilken contract oc handell bode y oc the Kiøpnehaffnske ere mett indtagne, saa attj oc the mue oc bliffue, huar i szamme handell oc contract inden midtfaste førsth kommendes indgange wille, som wii formue attj wden tuiffuell well forstandet haffue wdaff the copier, som etthers borgmesther oc raad ere tilskickede, oc the wdenn tuiffuell etther haffue tilkende giffuet.« Dsk.Mag. 3.Rk. bd.5, p.293.
55. Privilegier, pp.479-84.
56. Således C.Paludan-Müller i Grevens Fejde, bd.2, p.286ff. og L.Tomner i Malmö Stads Historia, bd.2, p.29.
57. Privilegier, p.483.
58. Arild Huitfeldt, Chr. IIIs Historie. 1595. fol.Z IV.
59. A.Heise, Wulfgang von Utenhof, Hist.Tidsskr. 4.Rk. bd.6, pp. 243-47.
60. Malmö Stads Historia, bd.2, pp.29-30.